जातेषु जातिस्मरेषु सप्तसु स्वप्नेषु सप्तमे २भवे पु०। गुरोर्गां हत्वा पितृश्राद्धं कृतवतां गर्गशिष्याणां व्याधादि जन्मप्राप्ति कथा हरिवं० २१अ० दृश्या। तेषां दशार्णे व्याधजन्मानन्तरं कालञ्जरे गिरौ मृगजन्मप्राप्तानां संज्ञा यथा "उन्मुखो नित्यवित्रस्तः स्तब्धकर्णो विलोचनः। पण्डितो धक्करो नादी नामतस्तेऽभवन्मृगाः"। ३नादयुक्ते त्रि०

नादेय त्रि० नद्या इदं तत्र भवो वा नद्या नदस्य वा ढक्। १नद्याः सम्बन्धिनि २तत्र भवे च "नद्या नदस्य वा नीरं नादेयमिति कीर्त्तितम्। नादेयमुदकं रूक्षं वातलं लघु दीपनम्। अनभिष्यन्दि विशदं कटुकं कफपित्तहृत्" भावप्र०। ३सैन्धवलवणे न० रत्नमा०। ४सौवीराञ्जने न० राजनि०। ५काश्मर्य्ये ६वानीरवृक्षे पु० राजनि०। ७अम्बुवेतसे ८भूमिजम्बूकायां ९वैजयन्तिकायां स्त्री ङीप् अमरः। १०नागरङ्गजम्बां ११व्यङ्कुषे स्त्री ङीप् मेदिनी। १२अग्निमन्थवृक्षे १३काकजम्बूवृक्षे च स्त्री राजनि०। न आदेयम् अदेयं वा १४अग्राह्ये १५देये च त्रि० "नादेयं नादेयं यदि वसने च नादेयम्" वैद्यकम् यदि नादेयं न ग्राह्यमित्यर्थः। वसने तु न अदेयं देयमित्यर्थः।

नादेश्वर न० काशीस्थे शिवलिङ्गभेदे "नादेश्वरं समभ्यर्च्य कैः कैर्नापि सुचिन्तितम्। तस्मात् काश्यां प्रयत्नेन सेव्यो नादेश्वरो नृभिः" काशीख० ३२अ०।

नाद्य त्रि० नद्यां भवः "नद्यादिभ्योढक्" वाचित्वा "पाथो नदीभ्यां ढञ्" पा० वेदे ढञ्। नदीभवे "चक्रोदधीत नाद्यो गिरोमे" ऋ०२।३५।१ "वाच क्रूया वाच नाद्याः सप्तक्रिया आपः" तैत्ति०२।१।२।४

नाध नाधार्थे भ्वा० आ०सक० सेट्। नाधते अनाधिष्ट ननाधे ऋदित् चङि अननाधत् त। अयं धोपदेशोऽपीत्यन्ये तेन सति निमित्ते धत्वम्। कविकल्पद्रुमेऽस्योभयथा कीर्त्तनादस्य उभयविधत्वम् "रोदसी नाधसी इतो" ऋ० १०।६५।५ "धाष्ट याच्ञौतापैश्वर्य्यादौ नाधसी याचमाने" भा०।

नाना अव्य०न+नाञ्। २विनार्थे "नाना नारीर्निष्फला लोकयात्रा" न नाना शम्भुना रामात्" सुग्धबोधम्। २अनेकार्थे "नानाविधं देहभृतां समाजम्" "मृत्योः स मृत्युमाप्नोति यइह नानेव पश्यति" श्रुतिः "बहूनि चैकजातानां नानास्त्रीषु निबोधत" । "प्रकामरक्तकाञ्चेत्रं नानापण्योपजीविनाम्" मनुः।

नानाकन्द पु० नाना कन्दोऽस्य। १पिण्डालौ राजनि०। २बहुमूलयुक्ते त्रि०।

नानाध्वनि पु० ६त०। काहलवीणादिशब्दे हारा०।

नानान्द्र पु०ननान्दुरपत्यम् विदा० अञ्। ननान्दुरपत्ये ततः यूनि हरिता० फक्। नानान्द्रायण ननान्दुर्युन्यपत्ये।

नानारूप न० कर्म०। १बहुविधे रूपे "नानारूपवती मता" भाषा० नाना रूपाणि यस्य। २बहुप्रकारे त्रि० "नानारूपाणि जायन्ते बीजानीह स्वभावतः" मनुः।

नानार्थ त्रि० नाना अर्था यस्य। १अनेकार्थे अजादिशब्दे "नानार्थाः केऽपि कान्तादिवर्गेष्वेवात्र कीर्त्तिताः" अमरः नानार्थशब्दानाञ्च यत्र शक्यतावच्छेदकतायां लाघवं तत्र शक्तिः बहूनां लाघवे निगमनाविरहेण सर्वत्रैव शक्तिः अन्यत्र लक्षणा। तत्रापि अनेकार्थस्य शब्दस्य सर्वत्र वृत्तिसाम्येन सर्वेषां पदार्थानां युगपदुपस्थितावपि संयोगादिना कस्यचिदर्थस्य शाब्दबोध इत्येवेषामाशयः अन्यार्थोपस्थितावेव संयोगादेः प्रतिबन्धकत्वमित्यन्ये। तदेतत् रसगङ्गाधरे व्यवस्थापितम्। अधिकं अनेकार्थशब्दे १९१ पृ० दृश्यम्। २नानाप्रयोजनयुक्ते त्रि० कर्म०। ३बहुप्रयोजने पु०।

नानावर्ण त्रि० नानावर्णा रूपाणि यस्य। चित्रवर्णयुक्ते "उडुका मन्त्रिविनाशं नानावर्णधनाय भयमतुलम्" बृह०सं०५४अ०। कर्म०। २ब्राह्मणादिवर्णचतुष्टये च।

नानाविध त्रि० नाना विधाः प्रकारा अस्य। बहुप्रकारे "नानाविधैरुपायैरुपकारिण्यनुपकारिणः पुंसः" सां०का० "नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः प्रच्युत निर्णयम्" मनुः

नान्तरीयक न० न अन्तरा विना भवः अन्तरा+छ अव्ययस्य टिलोपः ततः स्वार्थे क। अविनाभूते तद्भावे तद्भावरूपव्याप्तियुते "अभिधेयाविनाभूतप्रतीतिर्लक्षणोच्यते" कारिकाव्या० "अविनाभावः सम्बन्धमात्रं न तु नान्तरीयकत्वम्" काव्यप्र०। व्याकृतञ्चेदं महेश्वरेण "नान्तरीयकत्वं तदभावे तदभावरूपा व्याप्तिः"। "प्रतिबन्धकाभावे नान्तरीयका अर्थोत्पत्तिः" नव्यन्यायवादार्थः।

नान्त्र न० नम-ष्ट्रन् दृढिच। स्तोमे उणादिकोषः। संक्षिप्तसारे नान्त्रमित्येव पाठः शब्दकल्पद्रुमे नान्त्रेति पाठकल्पनम् लिपिकरप्रमादपाठमालोक्येति बोध्यम्।

नान्दिकर पु० नान्दीं करोति कृ-ट हृत० "ङ्याप्पोः संज्ञाछन्दसोः" पा० ह्रस्वः। नाटके नान्दीपाठकरे सूत्रधारे

नान्दी स्त्री नन्दन्ति देवा अत्र नन्द-घञ् पृषो०दृद्धिः ङीप्।